

Toàn quyền Đông Dương từng làm bầu gánh hát cải lương

Ngành Mai

Một sự kiện khá đặc biệt có liên quan đến cải lương rất khó tin nhưng lại có thật, đã từng xảy ra vào năm 1918, lúc đất nước ta còn ở thời kỳ thuộc địa Pháp, mà trong công cuộc sưu tầm, tìm hiểu về hoạt động của bộ môn nghệ thuật này, chúng tôi đã nắm vững vấn đề, kể cả hình ảnh đã sưu tập được và xin đăng cống hiến quý độc giả.

Hoạt động sân khấu cải lương các thế hệ sau này, những người làm nghệ thuật, giới bầu gánh, nghệ sĩ và luôn cả khán giả chắc rất hiếm ai biết được rằng khi xưa (1918) từng xuất hiện một gánh hát mà diễn viên, nhạc sĩ, thầy tuồng hầu hết là những nhà trí thức thời bấy giờ và bầu gánh lại là Toàn Quyền Đông Dương.

Người ta có thể nói rằng Toàn Quyền Đông Dương thời đó quyền hành còn hơn cả vua chúa, thế mà tại sao ông ta lại đi làm bầu gánh hát cải lương chứ! Ông làm bầu cải lương để làm giàu như Bầu Long, hay là để mắc nợ như Năm Châu, Bảy Cao, bà Bầu Thơ chẳng?

Số là cách nay 91 năm, lúc Âu Châu đại chiến 1944-1948 giai đoạn ác liệt, chánh phủ Toàn Quyền Đông Dương có mở một cuộc công thái mà người ta quen gọi là phong trào bán phiếu quốc trái “Rồng Nam Phun Bạc, Đánh Đổ Đức Tặc”. Muốn cho công cuộc ấy thành tựu tự nhiên là phải có cổ động tuyên truyền trong dân chúng mới được.

Các nhà trí thức Việt Nam bấy giờ như cụ Nguyễn Văn Cừ, Đặng Thúc Liêng, Huỳnh Trí Phú v.v... có sáng kiến lập ra gánh hát đi diễn khắp Lục Tỉnh kiếm tiền và cổ động bán phiếu quốc trái. Sáng kiến ấy được Toàn Quyền Albert Sarraut tán thành.

Thế là các cụ bắt tay vào việc, và một đoàn hát hát gồm các nhà trí thức, văn nhơn ký giả Việt Nam thành lập, lấy tên là đoàn hát “Pháp Việt Nhứt Gia”. Dân chúng bấy giờ quen kêu gánh hát Bầu Rô, vì Toàn Quyền A. Sarraut được coi như làm bầu gánh. Về tuồng tích do hai cụ Đặng Thúc Liêng và Nguyễn Viên Kiêu biên soạn với tên tuồng “Cao Hoàng Phục Quốc”, sự tích vua Gia Long thống nhứt sơn hà. Đồng thời hai cụ Liêng, Kiêu cũng đảm trách phần thầy tuồng, tức đạo diễn.

Các vai tuồng trong vở “Cao Hoàng Phục Quốc” do mấy ông mấy thầy công tư chức, các ký giả, các nhà trí thức Việt Nam đóng vai và dàn nhạc cũng thế.

Gánh hát Bầu Rô ra mắt công chúng Sài thành ngày 1 Tháng Mười Một 1918 tại nhà hát Tây (trụ sở Hạ Nghị Viện Việt Nam Cộng Hòa sau này). Nhờ các báo mạnh mẽ cổ động, và lại là chuyện lạ chưa từng có nên đêm diễn tuồng đầu tiên, gánh Bầu Rô thu thập kết quả mỹ mãn quá sức tưởng tượng của ban tổ chức, công chúng tranh nhau vào coi chật cứng nhà hát Tây. Riêng về phần “nghệ sĩ” thì các cụ đóng tuồng rất hay, chẳng kém nghệ sĩ chuyên nghiệp nên được khán giả nhiệt liệt hoan nghinh.

Sau khi ra mắt công chúng Sài thành, gánh hát Bầu Rô lần lượt đi diễn tuồng khắp Lục Tỉnh, đến đâu cũng được khen ngợi khuyến khích, nhờ đó mà cuộc công trái “Rồng Nam Phun Bạc Đánh Đổ Đức Tặc” có kết quả tốt đẹp. Sau đó thì các cụ có vai trò trong tuồng, hoặc có chân trong đoàn hát Bầu Rô phần nhiều được chánh phủ Toàn quyền Pháp ban tặng chức Huyện Hàm.

Để trình bày dưới mắt bạn đọc thân mến của trang Cổ Nhạc Kịch Trường nhật báo Người Việt, chúng tôi ra công tìm được bức ảnh chụp toàn thể nhân viên gánh hát Bầu Rô trước nhà hát Tây Sài Gòn ngày 1 Tháng Mười Một 1918.

Trong bức ảnh hiếm có này, quý vị thấy đủ các vai trò trong tuồng “Cao Hoàng Phục Quốc” như: Các cụ Nguyễn Văn Lang (vai Châu Văn Tiếp). Nguyễn Văn Hoài, giúp việc sở tạo tác Sài Gòn (vai vua Gia Long), Nguyễn Văn Kiêu, ký giả (vai Bá Đa Lộc) Nguyễn Chánh Sắt, ký giả (vai Lê Văn Duyệt).

Ngoài mấy vai tuồng chánh trên đây mà các cụ đã đóng một cách xuất sắc, ban âm nhạc của gánh Bầu Rô làm cho khán giả, nhứt là các tay âm nhạc chuyên môn của mấy gánh hát danh tiếng thời bấy giờ phải ngạc nhiên.

Ông Nguyễn Văn Thảo thổi ống tiêu xuất sắc, khiến cho bao nhiêu tâm hồn phải ngỡ ngàng, mơ xa theo giọng tiêu trầm bổng. Thấy ông Thảo thổi tài thổi tiêu, người ta bỗng nhớ đến chàng Tiêu Sử và nàng Lộng Ngọc, rể và con gái vua Tân Mục Công trong truyện Đông Châu Liệt Quốc ngày xưa đã sử dụng cặp tiêu thần, khiến bày hạc trên trời phải bay xuống nhảy múa theo giọng tiêu, rồi xòe cánh quỳ mọp cho vợ chồng Tiêu Sử ngồi bay lên trời.

Ông Trần Văn Hườn, tục gọi Phán Hườn (ở Vĩnh Long) là phó trưởng ban âm nhạc, được khán giả chú ý với hai bản văn thiên tường và tứ đại oán Bá Lý Hề, lâm ly thống thiết, náo nùng... Hai bản Bá Lý Hề (đờn và lời ca) ấy về sau được phổ thông khắp miền Lục Tỉnh. Người sành điệu âm nhạc khi lên dây đờn bản văn thiên tường hoặc tứ đại oán không bao giờ quên ông Phán Hườn.

Bức hình gánh hát Bầu Rô chụp trước nhà hát Tây Sài Gòn ngày 1 Tháng Mười Một 1918. Từ trái sang:

Bầu Rô.

5. Ông Huỳnh Đình Điền trưởng ban âm nhạc.

1. Cô Ba Kiêu (danh ca ở Vĩnh Long, em ruột cô Ba Niệm, cũng một danh ca.

2. Ông Nguyễn Văn Hộ, đờn kìm.

3. Ông Hai Hòa.

4. Cụ huyện Nguyễn Văn Của nhân viên gánh hát

6. Ông Nguyễn Văn Lang, giúp việc sở hỏa xa (đóng vai Châu Văn Tiếp).
7. Ông Cao Huỳnh Cư, giúp việc Sở Hỏa Xa (phó trưởng ban âm nhạc) và sau này năm 1925 cùng với ông Phạm Công Tắc, ông Lê Văn Trung lập đạo Cao Đài.
8. Cụ Nguyễn Viên Kiều viết báo (đóng vai Bá Đa Lộc). Người đứng sau lưng cụ Viên Kiều là ông Huỳnh Trí Phú (tổng thư ký).
9. Ông Lê Khiêm Nhường, giúp việc Trạng Sư Cunia (phó thủ quỹ).
10. Ông Nguyễn Văn Hoài, giúp việc Sở Tạo Tác (đóng vai vua Gia Long). Người đứng sau ông Hoài có cầm mảnh giấy trắng là Cụ Đặng Thúc Liêng (thầy tuồng).
11. Cụ Bùi Quang Chiêu (nhân viên).
12. Cụ Nguyễn Chánh Sắt, ký giả (vai Lê Văn Duyệt). Người đứng sau lưng cụ Bùi Quang Chiêu là cụ Hồ Biểu Chánh (đóng vai xã trưởng thu thuế).
13. Ông Nguyễn Phú Khai, viết báo (nhân viên danh dự).
14. Ông Heloury, chủ nhân báo Lopinion và Công Luận.
15. Ông Nguyễn Văn Thế ủy viên. Người đứng sau lưng ông Thế thất nơ đen là ông Văn Phi Trần Văn Chim, ký giả (nhân viên danh dự).
16. Ông Danh (ban âm nhạc). Người mặc quốc phục đứng sau ông Nguyễn Văn Chim là cụ Nguyễn Kim Định (đóng vai Hương Sư).
17. Ông Trần Văn Hườn, thông phán Vĩnh Long, người đặt hai bài tứ đại oán, văn thiên tường Bá Lý Hề, người mập bịt khăn đóng đứng kế cụ Hồ Biểu Chánh là ông Lê Quang Liêm.

Bức hình mang ý nghĩa đặc biệt về lịch sử nước nhà lẫn lịch sử cải lương trên đây, có hai vị mà rất nhiều người biết tên cùng thành tích.

(1) Cụ Hồ Biểu Chánh, nhà văn đã để lại cho đời nhiều tác phẩm tiểu thuyết nổi tiếng như Ngọn Cỏ Gió Đùa, Nghĩa Vợ Chồng...

(2) Cụ Cao Huỳnh Cư, một trong các vị khai sáng đạo Cao Đài, mà hầu hết tín hữu Cao Đài đều tôn kính và gọi là Đức Cao Thượng Phẩm (chức sắc Thiên Phong). Bức tượng Đức Cao Thượng Phẩm ở phía trước tiền đình Tòa Thánh Tây Ninh.

(Hình: Ngành Mai sưu tầm).

Nguồn: Nguoi Viet Online